

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده علوم انسانی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته فلسفه و کلام اسلامی
مبانی متافیزیکی خودگرایی اخلاقی از نگاه آین رند و نقد آن
از نقطه نظر ملاصدرا

حمید حسنی

استاد راهنما:

دکتر رضا اکبریان

استاد مشاور:

دکتر داود حسینی

شهریور ۹۱

تائیدیه اعضای هیات داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیات داوران نسخه نهایی پایان نامه خانم / آقای محمد حسینی تحت عنوان

سبانی متافیزیکی خودگرایان اهلآق از نگاه آین رند و نقد آن از نوظهور ملامت

را از نظر فرم و محتوی بررسی نموده و پذیرش آن را برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد

می کنند .

اعضای هیات داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضاء
۱- استاد راهنما	رضیا کسرینی	استاد	
۲- استاد مشاور	دلیر شیری	استاد	
۳- استاد ناظر	عسین زماهی	استاد	
۴- استاد ناظر	محمد سعید زماهی		
۵- نماینده تحصیلات تکمیلی	محمد سعید زماهی		

آیین‌نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهشهای علمی دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه: با عنایت به سیاست‌های پژوهشی و فناوری دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسانها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران، لازم است اعضای هیأت علمی، دانشجویان، دانش‌آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهشهای علمی که تحت عناوین پایان‌نامه، رساله و طرحهای تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام شده است، موارد زیر را رعایت نمایند:

ماده ۱- حق نشر و تکثیر پایان‌نامه/ رساله و درآمدهای حاصل از آنها متعلق به دانشگاه می باشد ولی حقوق معنوی پدید آورندگان محفوظ خواهد بود.

ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان‌نامه/ رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی باید به نام دانشگاه بوده و با تایید استاد راهنمای اصلی، یکی از اساتید راهنما، مشاور و یا دانشجو مسئول مکاتبات مقاله باشد. ولی مسئولیت علمی مقاله مستخرج از پایان‌نامه و رساله به عهده اساتید راهنما و دانشجو می باشد.

تبصره: در مقالاتی که پس از دانش‌آموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان‌نامه/ رساله نیز منتشر می‌شود نیز باید نام دانشگاه درج شود.

ماده ۳- انتشار کتاب، نرم افزار و یا آثار ویژه (اثر هنری مانند فیلم، عکس، نقاشی و نمایشنامه) حاصل از نتایج پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی کلیه واحدهای دانشگاه اعم از دانشکده ها، مراکز تحقیقاتی، پژوهشکده ها، پارک علم و فناوری و دیگر واحدها باید با مجوز کتبی صادره از معاونت پژوهشی دانشگاه و براساس آئین‌نامه‌های مصوب انجام شود.

ماده ۴- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه یافته‌ها در جشنواره‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی دانشگاه باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق معاونت پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵- این آیین‌نامه در ۵ ماده و یک تبصره در تاریخ ۸۷/۴/۱ در شورای پژوهشی و در تاریخ ۸۷/۴/۲۳ در هیأت رئیسه دانشگاه به تایید رسید و در جلسه مورخ ۸۷/۷/۱۵ شورای دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب در شورای دانشگاه لازم‌الاجرا است.

«اینجانب.....**محمد جعفری**..... دانشجوی رشته.....**فلسفه**.....**رشته فلسفه**..... ورودی سال تحصیلی.....**۱۳۸۹**..... مقطع.....**کارشناسی ارشد**..... دانشکده.....**فلسفه**..... متعهد می‌شوم کلیه نکات مندرج در آئین‌نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهشهای علمی دانشگاه تربیت مدرس را در انتشار یافته‌های علمی مستخرج از پایان‌نامه / رساله تحصیلی خود رعایت نمایم. در صورت تخلف از مفاد آئین‌نامه فوق‌الاشعار به دانشگاه وکالت و نمایندگی می‌دهم که از طرف اینجانب نسبت به لغو امتیاز اختراع بنام بنده و یا هر گونه امتیاز دیگر و تغییر آن به نام دانشگاه اقدام نماید. ضمناً نسبت به جبران فوری ضرر و زیان حاصله بر اساس برآورد دانشگاه اقدام خواهم نمود و بدینوسیله حق هر گونه اعتراض را از خود سلب نمودم»

امضا:.....

تاریخ:.....**۹۱/۱/۲۶**.....

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه) عبارت ذیل را چاپ کند:
«کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد/ رساله دکتری نگارنده در رشته **فلسفه اسلامی** است که در سال

۱۳۹۱ در دانشکده **علوم انسانی** دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی سرکار

کلیه/جناب آقای دکتر رضا ابراهیمیان، مشاوره سرکار خانم/جناب آقای دکتر **دود حسینی**

و مشاوره سرکار خانم/جناب آقای دکتر _____ از آن دفاع شده است.»

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.
ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تامین نماید.

ماده ۶: اینجانب **محمد حسینی** دانشجوی رشته **فلسفه اسلامی** مقطع **کارشناسی ارشد**

تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی: **محمد حسینی**

تاریخ و امضا: **۱۳۹۱/۱۱/۲۶**

تقدیم به

شهادی اسلام

و تسکین راه حقیقت

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَا يَبْلُغُ مِدْحَتَهُ الْقَائِلُونَ وَلَا يُحْصِي نِعْمَاءَهُ الْعَادُونَ وَلَا يُؤَدِّي حَقَّهُ
الْمُجْتَهِدُونَ بِدِينٍ وَسِيلَةٍ لَازِمَةٍ مِي دَانِمِ از زحمات بی دریغ پدر، مادر و همسر عزیز و
مهربانم، در همه حال تا زمان اتمام این پایان نامه خالصانه تشکر کنم.

همچنین، لازم می دانم از کمک های علمی و معنوی ارزشمند استاد بزرگوار جناب
آقای دکتر رضا اکبریان، به عنوان استاد راهنمای این پایان نامه تشکر کنم.

نیز، از استاد گرانقدر آقای دکتر داود حسینی به جهت مشاوره ارزشمندشان در این
کار و نیز اساتید بزرگوار آقای دکتر محمدعلی حجتی، که هیچ گاه از یاری رسانی
در تحصیل و پایان نامه دریغ ننمودند و نیز آقای دکتر محمد سعیدی مهر به جهت
راهنمایی های ارزشمندشان در طول دوران تحصیل و پژوهش تشکر کنم.

و در پایان، از استاد ارجمند، جناب آقای دکتر عبدالآبادی، که دغدغه ی اخلاق را
در ما پرورش داند و نیز تمامی اساتیدی که در طول دوران تحصیل و پژوهش
یاری رسان این حقیر بوده اند، سپاسگذاری می کنم.

چکیده:

خودگرایی اخلاقی نظریه‌ای در حوزه‌ی اخلاق هنجاری است که می‌گوید: هر فرد باید منحصرًا به دنبال منافع خودش باشد؛ نظریه‌ای که در مقابل اخلاق نوع دوستی قرار می‌گیرد. این رند، یکی از نظریه‌پردازان خودگرایی اخلاقی، این نظریه را بر مبنای معرفت شناختی و وجودشناختی خاصی مبتنی می‌داند. وی این مبنای را عینیت گرایی یا آبجکتیویسم می‌نامد و معتقد است عینیت گرایی در متافیزیک، به خودگرایی در اخلاق می‌انجامد. بنابراین از طریق مبنای متافیزیکی مرتبط با بحث می‌توان به نقد خودگرایی پرداخت.

مباحث متافیزیکی غنی ملاصدرا، به دلیل برخی رویکرد‌های مشترک به اخلاق بین ملاصدرا و رند، از جمله نسبت به رابطه‌ی متافیزیک و اخلاق، و نیز مشابهت‌هایی در برخی مباحث متافیزیکی، می‌تواند با دیدگاه‌های رند مقایسه گردد. گاهی رند در نظریه‌ی خودگرایی اخلاقی خود به اصالت فرد ملاصدرا در اخلاق نزدیک می‌شود. ملاصدرا کمال جامعه را در کمال افراد جستجو می‌کند.

نهایتاً، با بررسی یکی از استدلال‌های مهم خودگرایی اخلاقی (استدلال از طریق فردگرایی متافیزیکی)، می‌توان نقد مشخصی از سوی فلسفه ملاصدرا به مبنای متافیزیکی خودگرایی اخلاقی، و به همین سان، خود نظریه خودگرایی اخلاقی، وارد ساخت. در این استدلال، از «تشخص» افراد به عنوان زمینه‌ای برای توجیه برخورد متفاوت با خود از دیگران استفاده می‌شود. در حالی که بر اساس مبنای اصالت وجودی و تشکیک وجودی و، به‌ویژه، وحدت وجودی ملاصدرا، تشخص افراد نمی‌تواند دلیل مناسبی برای رفتار متفاوت تلقی گردد. نظریه‌ی عرفانی - اخلاقی ملاصدرا مبتنی بر تقریری از وحدت وجود مختص به خودش است. همچنین، دیدگاه صدرا راجع به تشخص می‌تواند مقدمه‌ای برای فلسفه اخلاقی تلقی گردد که میان منافع خود و دیگران تعادل را برقرار می‌سازد.

کلمات کلیدی: خودگرایی اخلاقی، رند، ملاصدرا، تشخص، فردگرایی متافیزیکی، اصالت وجود، تشکیک وجود

فصل اول: مقدمه و کلیات طرح تحقیق

- ۱-۱- طرح کلی مسأله..... ۲
- ۲-۱- سؤالات تحقیق..... ۷
- ۳-۱- فرضیات تحقیق..... ۷
- ۴-۱- پیشینه تحقیق و جنبه نوآوری..... ۸
- ۵-۱- روش و منابع انجام تحقیق..... ۱۴
- ۶-۱- اهداف تحقیق..... ۲۳

فصل دوم: خودگرایی اخلاقی این رند

- ۱-۲- مقدمه..... ۲۵
- ۲-۲- سه سطح اصلی از مباحث این رند..... ۲۷
- ۲-۱-۱-۲- سطح اول: مبانی عینیت گرایی (آبجکتیویسم) در متافیزیک و معرفت شناسی..... ۲۸
- ۲-۲-۱-۱-۲- ادراک (حسی)..... ۳۰
- ۲-۲-۱-۲- نظریه مفاهیم..... ۳۴
- ۲-۲-۱-۳- وجود، این‌همانی و آگاهی..... ۳۹
- ۲-۲-۱-۴- متافیزیک طبیعت انسان..... ۴۲
- ۲-۲-۲- سطح دوم: اخلاق و فرااخلاق..... ۴۵
- ۲-۲-۲-۱- اخلاق چیست و چرا به آن نیاز داریم؟..... ۴۶
- ۲-۲-۲-۲- بقا به عنوان ارزش غایی..... ۵۱

۵۳	۳-۲-۲-۲- بقا به عنوان انسان به مثابه ارزش غایی.....
۵۵	۴-۲-۲-۲- سعادت به عنوان ارزش غایی.....
۵۸	۳-۲-۲- سطح سوم: خودگرایی اخلاقی.....
۵۸	۱-۳-۲-۲- فضایل، رذایل و خودگرایی.....
۶۴	۲-۳-۲-۲- نوع دوستی.....
۶۶	۴-۳-۲-۲- تقریر و نقد ریچلز از برهان رند.....
۷۰	۵-۳-۲-۲- فردگرایی متافیزیکی.....

فصل سوم: نقد مبانی متافیزیکی خودگرایی از دیدگاه حکمت متعالیه

۷۹	۱-۳- مقدمه.....
۸۰	۲-۳- ارتباط ویژه ی ملاصدرا با مباحث مربوط به خودگرایی اخلاقی.....
۸۵	۳-۳- مبانی معرفت شناختی و متافیزیکی ملاصدرا.....
۸۵	۱-۳-۳- وجود ذهنی.....
۸۸	۲-۳-۳- اتحاد عاقل و معقول و عقل.....
۹۱	۳-۳-۳- مسئله ادراکات انسان.....
۹۱	۱-۳-۳-۳- ادراک حسی.....
۹۵	۲-۳-۳-۳- ادراک عقلی.....
۹۵	۴-۳-۳- اصالت وجود.....
۹۶	۵-۳-۳- شناخت وجود.....
۹۸	۶-۳-۳- احکام وجود.....

- ۹۸.....تشکیک وجود ۱-۶-۳-۳
- ۱۰۰.....بسیط الحقیقه کلّ الأشياء ۲-۶-۳-۳
- ۱۰۲.....امکان فقری ۳-۶-۳-۳
- ۱۰۴.....حرکت در جوهر ۷-۳-۳
- ۱۰۷.....مثل افلاطونی و کلیات ۸-۳-۳
- ۱۱۰.....دیدگاه های اخلاقی ملاصدرا ۴-۳-۳
- ۱۱۰.....عقل عملی ۱-۴-۳
- ۱۱۲.....نگاه وجودی به عقل ۲-۴-۳
- ۱۱۵.....سعادت از نظر ملاصدرا ۳-۴-۳
- ۱۱۸.....نسبت وجود و حیات ۴-۴-۳
- ۱۲۰.....جایگاه اخلاقی دیگران از نگاه حکمت متعالیه ۵-۴-۳
- ۱۲۶.....نقد مبنای متافیزیکی برهان خودگرایی اخلاقی ۵-۳
- ۱۳۰.....دیدگاه ملاصدرا راجع به تشخص ۱-۵-۳
- ۱۳۳.....نتایج دیدگاه صدر المتألهین ۲-۵-۳
- ۱۳۷.....جمع بندی و نتیجه گیری ۶-۳
- ۱۴۱.....فهرست منابع

فصل اول

مقدمه و کلیات طرح تحقیق

۱-۱- طرح کلی مسأله:

خودگرایی اخلاقی^۱ نظریه‌ای مربوط به اخلاق هنجاری است. این نظریه عبارت از این ایده اصلی است که هر شخص باید منحصرًا به دنبال منافع خودش باشد. در واقع، ما هیچ‌گونه وظیفه‌ی طبیعی نسبت به دیگران نداریم. خودگرایی اخلاقی در مقابل اخلاق نوع‌دوستی^۲ و متفاوت از خودگرایی روانشناختی^۳ است: خودگرایی روان‌شناختی نظریه‌ای درباره‌ی طبیعت آدمی است که سر و کار آن با این پرسش است که مردم چگونه رفتار می‌کنند، و می‌گویند افراد در واقع همیشه در جست‌وجوی منافع خود هستند. برعکس، خودگرایی اخلاقی نظریه‌ای هنجارساز است، یعنی نظریه‌ای درباره‌ی اینکه ما چگونه باید رفتار کنیم. قطع نظر از اینکه ما چگونه رفتار می‌کنیم، خودگرایی اخلاقی می‌گوید ما هیچ وظیفه‌ی اخلاقی، جز انجام آنچه برای خودمان بهترین است، نداریم.

یکی از نمایندگان اصلی این مکتب در قرن بیستم، رمان‌نویس، سخنران و فیلسوف غیر دانشگاهی آمریکایی خانم آین رند^۴ می‌باشد. وی رویکرد کلی فلسفی خویش را عینیت‌گرایی^۵ می‌نامد و تصریح می‌کند که عینیت‌گرایی در متافیزیک و معرفت‌شناسی منجر به خودگرایی اخلاقی در حوزه‌ی اخلاق می‌گردد. رند، این اشکال را به اغلب فلاسفه وارد می‌داند که آنان وجود اخلاق را به عنوان امری عینی و واقعیتی تاریخی مسلم فرض کرده و به جست‌وجوی علت متافیزیکی یا اعتبارسنجی عینی آن نمی‌پردازند. او می‌گوید:

^۱ Ethical Egoism

^۲ Altruism

^۳ Psychological Egoism

^۴ Ayn Rand

^۵ Objectivism

در فلسفه، مبانی عبارتند از متافیزیک و معرفت‌شناسی. بر مبنای عالمی قابل شناخت و قوه‌ای عقلانی قادر بر فهم آن، می‌توان اخلاق، سیاست و زیبایی‌شناسی درستی برای انسان تعریف کرد. (Philosophy: Who Needs It, 39)

خود رند، در حوزه‌ی متافیزیک قائل به تقدم وجود^۶ است. بنا به نظر وی، وجود مقدم بر آگاهی است. قاعده‌ی این‌همانی^۷ یکی دیگر از اصول رند می‌باشد و در نهایت، وی به استلزام معرفت‌شناختی قائل است، یعنی اینکه آگاهی قوه‌ی درک اشیاء موجوده است و انسان بواسطه‌ی توجه به عالم خارج نسبت به واقعیت معرفت کسب می‌کند. وی، بر اساس این مبانی، مفهوم «حیات» را در تعیین ارزش‌ها ملاک قرار داده و از مفهوم ارزش در فرا اخلاق، تبیینی متافیزیکی بدست می‌دهد و آن را مبنای کار خویش در اخلاق هنجاری می‌سازد. بر این اساس، رند به نتایج منازعه بر انگیزی در این حوزه از اخلاق می‌رسد:

فلسفه‌ی اخلاق عینیت‌گرا معتقد است که حیات انسان، معیار ارزش است — و حیات خود هر فرد، غایت اخلاقی اوست. (The Virtue of Selfishness, 21)

اخلاق عینیت‌گرا با افتخار اعلام می‌دارد که از خودگرایی عقلانی حمایت می‌کند — که بدین معناست: ارزشهایی که برای بقای انسان از آن جهت که انسان است، لازم اند — یعنی: ارزشهایی که برای بقای نوع بشر لازم اند — و نه ارزش‌هایی که بواسطه‌ی امیال، احساسات، «اشتیاقات»، حواس، اوهمات یا نیازهای درندگانی تأمین می‌گردند که هیچ بویی از عادت انسانی دیرین قربانی کردن خود، نبرده اند، هیچ جامعه‌ی صنعتی به روی خود ندیده و هیچ درکی از نفع شخصی غیر از چپاول روزگار خویش ندارند. (Ibid, 27)

⁶ Primacy of Existence

⁷ Identity

این رند از جمله فیلسوفانی است که تمایز است‌باید^۸ را نمی‌پذیرد. این مشکل عبارت است از اینکه جمله‌ای راجع به واقعیت (آنچه هست) اساساً متفاوت است از جمله‌ای راجع به اخلاق (آنچه باید انجام داد). این تمایز برای نخستین بار در آثار هیوم برجسته شده است و بعدها به عنوان کشفی سرنوشت ساز درباره منطق گفتار اخلاقی نیز تلقی شده است.

رند این تمایز را با حمله به ریشه‌های آن مورد ملاحظه قرار می‌دهد. بنابه نظر رند، پل میان «است» و «باید»، یعنی بین واقع و اخلاق، یا واقعیت و ارزش عبارت است از مفهوم «حیات». اگر زندگی کردن را انتخاب کنیم، دریایی از ارزش‌ها، یعنی «باید»‌ها، لازم می‌آید. وی در مقاله «اخلاق عین‌گرا» می‌پرسد:

آیا مفهوم ارزش، و مفهوم «خوب و بد» اختراع دلخواهی انسان‌ها است، که به هیچ امر واقعی مرتبط نبوده، از هیچ امر واقعی نشأت نگرفته و بواسطه‌ی هیچ امر واقعی حمایت نشده است — یا اینکه مبتنی بر واقعیتی متافیزیکی، یعنی شرایط تغییر ناپذیر وجود انسانی است؟ (مراد من از «متافیزیکی» آن چیزی است که متعلق به واقعیت، طبیعت اشیاء و وجود است). (Virtue of Selfishness; 10)

از زمان فوت رند در سال ۱۹۸۲ میلادی، توجهات روزافزونی نسبت به اندیشه‌های وی وجود داشته است. کتب و مقالات بسیاری در این زمینه به چاپ رسیده‌اند و انتقادات بسیاری از نقطه‌نظرات گوناگون نسبت به اندیشه‌های وی مطرح شده است.

از طرفی، در سنت فکری و فلسفی جهان اسلام آثار بیشماری در باب مابعدالطبیعه به نگارش درآمده که حقیقتاً گنجینه‌ای غنی و بخش ارزشمندی از معارف اسلامی را تشکیل می‌دهند. باری، در اینجا، این پرسش مطرح می‌گردد که موضع مکاتب فلسفی اسلامی، از قبیل حکمت مشاء، اشراق، و

⁸ Is-Ought Dichotomy

متعالیه و یا فیلسوفان و متکلمان در طول تاریخ فکر اسلامی چه بوده است. در این میان، حکمت متعالیه، به عنوان یک مکتب فلسفی منبعث از قرآن و برهان و عرفان در کنار یکدیگر، برای استنتاج یک نظام اخلاقی با ویژگی‌های مختص به خود قابلیت زیادی دارد. مهم تر آنکه، بخشی از سخنان این فیلسوف بزرگ، در چارچوب مسأله‌ی خودگرایی و نوع‌دوستی در اخلاق، لوازم قابل توجهی در پی دارد. البته، حکمت عملی بحث و بررسی خاصی را ایجاب می‌کند و مبانی قریب خاص خود را دارد. با این همه، ملاصدرا در حکمت نظری خود، اصول معینی را از خود به جای گذارده که برای حل مسائل اخلاقی از جمله بحث خودگرایی ضرورت دارد.

مباحث رند را می‌توان در سه سطح مورد بررسی قرار داد. سطح نخست، عبارت است از مبانی متافیزیکی برای بحث از اخلاق. این مبانی به اختصار عبارتند از تقدم وجود، فردگرایی متافیزیکی^۹ و جایگاه متافیزیکی حیات. در این سطح، خواهیم گفت که فلسفه‌ی ملاصدرا بالقوه لوازم بسیاری در بر دارد. مباحث اصالت وجود، حرکت جوهری، وحدت تشکیکی وجود، وحدت شخصی وجود و غیره از جمله مبانی‌ای هستند که می‌توان به بررسی لوازم اخلاقی آنها پرداخت.

سطح دوم، عبارت است از پل میان مبانی متافیزیکی و اخلاق و، به تعبیری، پل میان واقعیت و ارزش. همچنان که گفته شد، اشکالاتی که درباب رابطه‌ی است و باید، یا واقعیت و ارزش مطرح شده، مورد قبول رند نمی‌باشد. وی، در این سطح، از مفهوم «حیات» به عنوان پلی میان فردگرایی متافیزیکی و فردگرایی اخلاقی^{۱۰} و خودگرایی اخلاقی استفاده می‌کند.

همچنین، در این سطح، می‌توان دیدگاه‌های بنیادی و متافیزیکی ملاصدرا در قبال حیات را مورد توجه قرار خواهد داد. ملاصدرا، حیات را از صفات حقیقت وجود می‌داند. در این دیدگاه، حیات از صفات حقیقت مشکک وجود است و اختلاف در آن نه اختلاف نوعی بلکه اختلاف در شدت و ضعف

⁹ Metaphysical Individualism

¹⁰ Ethical Individualism

است. این سخن ملاصدرا ناشی از دیدگاه وی راجع به اصل واقعیت می باشد. ملاصدرا نیز اگرچه مشخصاً به رابطه‌ی میان است و باید، و واقعیت و ارزش، تصریح نمی کند، لکن سمت و سوی سخنان او در کتب مختلف به گونه‌ای است که گویی چنین رابطه‌ای را فرض می گیرد. در ابتدای فصل سوم در این باره به تفصیل بحث خواهد شد.

سطح سوم عبارت است از خود مباحث اخلاقی در اخلاق هنجاری. مباحث اخلاقی در میان سخنان رند تحت عنوان «خودگرایی اخلاقی» گاهی کاملاً واضح و برجسته و گاهی در لابه لای رمان های او از جمله رمان «اطلس شانه بالا انداخت»¹¹ مطرح شده‌اند. همچنین، سایر خودگرایان اخلاقی استدلال هایی کاملاً هنجاری به سود خودگرایی اقامه کرده اند. مخالفان نیز به این استدلال ها پاسخ داده اند.

لکن، اگرچه مباحث متافیزیکی مرتبط با بحث خودگرایی و نوع دوستی در آثار ملاصدرا (یعنی سطح نخست) و نیز شواهدی دال بر پذیرفتن نحوه ای از رابطه‌ی استنباطی توسط ملاصدرا، وجود دارد، جای خود مباحث مربوط به خودگرایی و نوع دوستی به عنوان نظریه ای در اخلاق هنجاری در سطح سوم در میان سخنان ملاصدرا خالی است. این امر، انگیزه‌ای است برای انجام این تحقیق. در واقع، درست است که مبانی متافیزیکی ملاصدرا ممکن است دلالت های بسیار روشنی در نزاع میان خودگرایی و نوع دوستی در اخلاق داشته باشند، اما این بحث هرگز به عنوان یک بحث اخلاقی مستقل در آثار ملاصدرا مطرح نشده است. در حقیقت، نه فقط بحث خودگرایی و نوع دوستی، بلکه مباحث فلسفی راجع به اخلاق در میان مباحث ملاصدرا چندان به شکل امروزی مورد توجه وی نبوده است.

در این پایان نامه کوشش می شود تا با بررسی اصول و مبانی فکر و انگیزه های این رند و ملاصدرا و نیز جو حاکم بر عقاید آنان، پاسخ مناسبی به این پرسش ها داده شود:

¹¹ Atlas Shrugged

۱-۲-سوالات تحقیق

۱. مبانی متافیزیکی خودگرایی اخلاقی از نظر آین رند چیست؟
۲. موضع متافیزیک ملاصدرا در قبال مبانی متافیزیکی خودگرایی اخلاقی چیست؟
۳. لوازم نظریه ی وجودی ملاصدرا اجمالا در حوزه ی اخلاق به چه ترتیب است؟

۱-۳-فرضیات تحقیق:

۱. خودگرایی اخلاقی از نگاه رند، بر یک دسته مباحث بنیادین متافیزیکی و معرفت شناختی مبتنی است. این مبانی، اجمالا، عبارتند از «فردگرایی متافیزیکی» و «عینیت‌گرایی» در حوزه‌ی متافیزیک که خود شامل «تقدم وجود» می باشد. سخنان رند در چارچوب تقدم اراده بر فکر معنا پیدا می کنند، در حالی که ملاصدرا فکر را بر اراده مقدم می داند.
۲. با توجه به اینکه رند کاملا به رابطه ی "است‌باید" قائل است، تشخیص موضع ملاصدرا در قبال خودگرایی اخلاقی بواسطه‌ی مبانی متافیزیکی وی امکان‌پذیر است. اصولا، دیدگاه ملاصدرا در قبال «وجود» با دیدگاه رند متفاوت بوده و این تفاوت، مستلزم مخالفت رویکرد صدرایی با خودگرایی اخلاقی می باشد. ملاصدرا از یک سو انسان را در رابطه با نظریه ماده و صورت و از سوی دیگر در رابطه با نظریه عوالم وجود که در فلسفه های پیشین هم با تفاوت هایی پذیرفته شده است، تفسیر می کند، در حالی که رند با تفسیر اومانیستی ویژه‌ی خودش به انسان می پردازد.
۳. نظریه‌ی وجودی ملاصدرا، اجمالا، مستلزم این است که در نزاع میان اخلاق خودگرایی و اخلاق مبتنی بر نوع‌دوستی، ما به هیچ عنوان طرف خودگرایی را نگیریم. بلکه این نظریه مبنای متافیزیکی

محکمی برای اخلاق مبتنی بر نوع دوستی و حتی گسترده تر از آن، برای کسانی که به رابطه‌ی است- باید قائلند، فراهم می‌سازد. ملاصدرا از یک سو مدنی بالطبع بودن آنان را می‌پذیرد و از سوی دیگر انشاء فعل و خلاقیت آن را در مراحل تحول ذاتی و جوهری انسان که در نشأت بالاتر صورت گرفته، تبیین می‌کند. درست است که او انسان را فاعل بالتجلی می‌داند و نقش محیط، وراثت، طبیعت، تاریخ و ... را در مقابل نقش اراده آزاد انسان تفسیر می‌کند و نادیده می‌گیرد، ولی اراده آزاد انسان را در کینونت‌های تبعی وی قابل فهم می‌داند.

۱-۴- پیشینه تحقیق و جنبه نوآوری:

مقایسه‌ی مبانی متافیزیکی خودگرایی اخلاقی این رند با مبانی فلسفی ملاصدرا و نقد آن و مقایسه‌ی ریشه‌ها و پیامدهای آن بحث نو و جدیدی است که در ایران و غرب بی‌سابقه بوده است. البته درباره‌ی حکمت عملی ملاصدرا رساله‌ها و مقالاتی به نگارش در آمده ولی تحقیق درباره‌ی حکمت عملی ملاصدرا با رویکرد فوق‌الذکر، یعنی استنتاج نتایج اخلاقی از متافیزیک ملاصدرا و مقایسه آن با رویکرد رند بی‌سابقه بوده است.

در ایران، حتی تحقیقاتی که به طور جداگانه به دیدگاه‌های این دو فیلسوف در مورد متافیزیک بپردازد نیز وجود ندارد. با این حال، آثاری که به طور کلی درباره‌ی خودگرایی اخلاقی نیز به نگارش در آمده، بسیار محدود می‌باشد. در این رابطه، می‌توان به *حسینی سورکی، سید محمد؛ «بررسی و نقد نظریه خودگرایی اخلاقی»*^{۱۲} و نیز *شریفی، احمد حسین، و باقری، حسین، در «ارزش‌های اخلاقی و خودگرایی روانشناختی»*^{۱۳} اشاره نمود، که مقاله‌ی دوم به همراه *عزیزی علویجه*،

^{۱۲} پژوهش‌های فلسفی - کلامی، پاییز ۱۳۸۵ - شماره ۲۹

^{۱۳} معرفت اخلاقی، سال اول، شماره سوم، تابستان ۱۳۸۹، ص ۲۷ - ۴۲

مصطفی در «بررسی تطبیقی نظریه خودگرایی و حب ذات»^{۱۴} در حوزه‌ی خودگرایی روانشناختی و نه خودگرایی اخلاقی، می‌باشند. همچنین، در صفای مقدم، مسعود، «بررسی نظریه خودگرایی اخلاقی براساس معیار عقلانیت: بحثی در فلسفه آموزش و پرورش اخلاقی»^{۱۵}، شاهد دفاع از نوع متفاوتی از خودگرایی اخلاقی هستیم.

اما در محافل غربی، هر چند که این رند در مجامع دانشگاهی کمتر جدی گرفته شده است، با این حال تحقیقاتی زیر نظر موسسه آجکتیویسم^{۱۶} انجام شده و نیز وی در کتب فلسفه اخلاق پس از خودش گاهی به جد مورد توجه قرار گرفته است، از این میان، فلسفه اخلاق؛ جیمز ریچلز؛ ترجمه‌ی آرش اخگری. همچنین، «مبانی فلسفه اخلاق» اثر رابرت ال. هلمز با ترجمه‌ی مسعود علیا در دسترس می‌باشد. درباره رابطه‌ی دیدگاه‌های متافیزیکی این رند و نظریه‌ی خودگرایی اخلاقی او می‌توان به کتاب «خود و دیگران: پژوهشی در باب خودگرایی اخلاقی»^{۱۷} اثر جان اوستربرگ^{۱۸} اشاره نمود. همچنین در در لابه‌لای برخی آثار مستقیماً به انتقاد از نظریه خودگرایی اخلاقی پرداخته شده است. از جمله کتاب «نقطه نظر اخلاقی» اثر کرت بایر که در آن نظریه خودگرایی اخلاقی را یک نظریه‌ی ناسازگار می‌داند.

آثار زیر نیز به نوعی به خودگرایی اخلاقی مربوط اند:

Butler, J. *Sermons*. London, 1726. Preface, I, and XI.

^{۱۴} پژوهش‌های فلسفی - کلامی، پاییز ۱۳۸۵ - شماره ۲۹

^{۱۵} علوم تربیتی و روانشناسی پاییز و زمستان ۱۳۸۲؛ ۱۰(۳-۴): ۱-۱۶

^{۱۶} Objectivism Institute

^{۱۷} *Self and Others: A Study of Ethical Egoism*

^{۱۸} Jan Österberg